

UPPSALA
UNIVERSITET

Rapport nr: 2013vt00439

Institutionen för
pedagogik, didaktik och
utbildningsstudier
Examensarbete i
utbildningsvetenskap
inom allmänt
utbildningsområde,
15 hp

Frankrike, Tyskland och ”den andre”

En studie av målspråkländers förekomst och framställning i läroböcker i tyska och franska.

Michelle Meyer

Handledare: Guadeloupe Francia

Examinator: Henrik Román

Sammanfattning

Denna studie är en läromedelsanalys där syftet är att undersöka vilka målspråksländer som finns representerade och hur de framställs i läroböcker i ämnena franska och tyska inom ramen för kursen moderna språk på gymnasiet. Med stöd från tidigare forskning har studien utgått ifrån att Tyskland och Frankrike är centrala i läroböckerna. Med teorier om ”den andre” som innebär att något betraktas som annorlunda och främmande, och eurocentrism som utgångspunkt har även övriga länders utrymme och framställning i förhållande till dessa centrala länder studerats. Resultatet har i enlighet med forskningen visat att Frankrike och Tyskland dominerar tydligt i samtliga läroböcker och att dessa länder ofta tjänar som utgångspunkt för kulturella framställningar. Resultatet har även visat att Sverige som kulturell utgångspunkt och som verktyg för jämförelse får en ganska stor plats i dessa lokalt producerade läromedel. Genom att studera länders förekomst och kulturell framställning i två olika moderna språk har även en jämförelse gjorts. Den har visat att skillnaden mellan läroböckerna i tyska och franska inte handlar om till vilken grad det centrala landet dominerar utan på vilket sätt de olika språkområdena framställs. I läroböckerna i franska har undersökningen visat att kultur främst framställs genom informativa texter om de olika länderna där språken talas. Kulturen i läroböckerna i tyska tjänar främst som kontext till olika ämnen som främst är anknutna till ungdomskulturen.

Nyckelord: Moderna språk, läroböcker, textanalys, målspråksländer

Innehåll

Bakgrund	5
Litteraturoversikt.....	7
Tidigare forskning	7
Teoretiska utgångspunkter	11
Syfte och frågeställningar	14
Metod.....	15
Metod för datainsamling	15
Urval.....	15
Material	16
Databearbetning och analysmetod.....	16
Genomförande.....	17
Reflektion över metoden.....	18
Resultat och analys.....	19
Förekommande Målspråksländer.....	19
Franska	19
Tyska.....	21
Framställningen av målspråksländerna.....	23
Den innehållsliga dimensionen	23
Kontextuella dimensionen.....	24
Poetiska dimensionen.....	26
Kulturella framställningar i relation till Sverige	27
Frankrike och Tyskland som centrala målspråksländer	28
Skillnader mellan Frankrike och Tyskland.....	30
Diskussion.....	32
Konklusion.....	35
Litteraturförteckning	36

Webbdokument	38
Bilaga 1	40
Bilaga 2	43

Bakgrund

Enligt kursplanen för moderna språk (Skolverket 2011) 3 och 4¹ ska ”Levnadsvillkor, traditioner, sociala relationer och kulturella företeelser i sammanhang och områden där språket används.” ingå som centralt innehåll i undervisningen. I traditionell bemärkelse skulle detta sammanfattas som kultur eller realia. En viktig del av språkundervisningen blir därför undervisningen om målspråksländer d.v.s. om länderna där språken talas. Vilka målspråksländer som ska ingå i undervisningen preciseras inte i styrdokumentet utan blir en innehållsfråga läraren måste förhålla sig till.

Språken som studeras närmare i denna uppsats är tyska och franska som båda är språk med flera målspråksländer. Tyska talas världen över av 83 miljoner människor² som modersmål och som andraspråk av ungefär 28 miljoner människor (Lewis, Simons & Fennig). Det tyska språkrummet sträcker sig i huvudsak över Centraleuropa och områden som tidigare men inte längre sammanfaller med landsgränserna för Tyskland, Schweiz och Österrike. Varianter av tyska talas förutom i de tre nämnda länderna bland annat i Liechtenstein, i Belgiens östligaste del, i Luxemburg och i Italien vid gränsen till Österrike. Tyska talas även fortfarande i en del områden som tidigare hört till Tyskland så som delar av Polen och Alsace i Frankrike. Även i Östeuropa finns det tyskspråkiga grupper varav den största är de cirka 45000 tysktalande personerna i Rumänien. Tysktalande grupper utanför Europas gränser som i Sydamerika, U.S.A. och Canada har främst uppstått genom utvandring (Andersson & Parkvall). Franska talas av ungefär 68 miljoner människor som modersmål och som andraspråk talas det av cirka 50 miljoner (Lewis, Simons och Fennig). De största fransktalande befolkningssammansättningarna finns i Frankrike, Canada och Belgien. Även i Schweiz är franska officiellt språk och talas av ungefär 1,5 miljoner människor jämfört med tyskan som talas av cirka 4,9 miljoner. Franska som språk har en hög ställning och är förvaltnings- eller undervisningsspråk i länder och områden som är eller tidigare varit under fransk besittning så som Martinique, Haiti, Guadeloupe och Réunion som är öar belägna i Västindien eller indiska Oceanen. Även i forna kolonier där franska inte längre är officiellt språk talas det fortfarande av en stor del av befolkningen (Jonasson & Parkvall) Se bilaga 2 för en karta över franskspråkiga områden. Traditionellt finns det i språkkurserna ett målspråksland som dominerar. Det kulturella innehållet i undervisningen handlar då till största del om länder som England, Tyskland och Frankrike trots att dessa språk talas i ett stort antal länder med varierande kultur världen över (Risager, 2007. s.236-237; Gagnestam, 2003, s.52).

¹ Det som tidigare kallades steg 3 och 4 och är fortsättningskurserna på gymnasiet.

² Siffrorna baseras på språkdata-basen Ethnologue's uppgifter. I denna databas räknas vissa dialekter som egna språk vilket innebär att siffrorna som gäller standardtyskan blir mycket lägre än om alla tyska dialekter skulle finnas med i beräkningen.

Inom tyska kom redan 1990 en rad teser gällande undervisning om kultur i tyska som främmande språk som arbetats fram av tyskläraryöreningar från Schweiz, Österrike och dåvarande BRD och DDR³. Dessa principer kallas idag DACHL- principerna där bokstäverna står för Tyskland, Österrike, Schweiz och Liechtenstein och handlar om olika principer som undervisningen av kultur bör förhålla sig till. De idag mest framstående av dessa principer är att kulturundervisning inom ramen för tyska som främmande språk inte får begränsa sig till ett land eller område inom det tyska språkrummet utan alla länder och regioner ska ses som likvärdiga. Det riktas även en önskan till alla tyskläraryöreningar världen över att sprida dessa riktlinjer till medlemmar och läroboksförfattare (Internationaler Deutschlehrerverband (Idv) 1990). Internationella tyskläraryöreningen finns i 86 länder världen över. I Sverige finns ingen speciell förening för tyska utan den ingår i LMS- riksförening för lärare i moderna språk och där finns ingen information om hur Sverige förhåller sig till dessa riktlinjer (Idv, 2013). Även på hemsidan för den internationella franskläraryöreningen finns det uttryckt att målen är att främja det franska språket över hela världen, att främja undervisning av det franska språket och om de franskspråkiga ländernas kulturer. Det finns inte specifikt uttryckt hur kultur bör behandlas i undervisningen eller att de olika målspråksländerna bör likställas (Fédération Internationale des professeurs de français (Fipf) 2013).

Enligt en studie där blivande lärare intervjuats framgår att de tycker att kultur är en viktig del av undervisningen. Dels för att det kan skapa ett ökat intresse hos eleverna, men även för att det inte räcker med bara språkkunskaper när man ska kommunicera med någon i målspråksländerna. Det är även viktigt att veta något om ländernas kultur för att kunna förstå olika beteenden och själv bete sig rätt i ett målspråksland (Gagnestam, 2003, s.156). Studier visar att det kulturella innehållet i språkämnena till stor del styrs av innehållet i läroböcker och att just detta innehåll spelar stor roll vid valet av läromedel (Gagnestam, 2003, s.207; Davcheva & Sercu, 2005, s.95). Men enligt en studie som handlar om kultur i läroböcker för moderna språk är endast 20,37% av de deltagande svenska lärarna helt nöjda med det kulturella innehållet i läroböckerna. Läromedlen som används i språkkurserna i skolan i Sverige är till största del producerade av svenska förlag och bygger på styrdokumentet (Davcheva & Sercu, 2005, s. 92, 93). Texter och information om olika målspråksländer ska därför vara ett centralt innehåll. Eftersom det inte preciseras vilka länder som skall förekomma är det intressant att undersöka hur läromedlen förhåller sig till detta. Syftet med denna undersökning är därför vilka målspråksländer som finns representerade och hur de framställs i läroböcker i ämnena franska och tyska inom ramen för kursen moderna språk på gymnasiet

³ Teserna publicerades första gången 1990 men arbetades fram tidigare, därav Tysklands delning i Öst- och Västtyskland.

Litteraturoversikt

Tidigare forskning

Kultur som begrepp kan vara ganska diffust. Genom språkforskaren Ulrika Tornbergs studie om kultur som begrepp i läroplaner och kursplaner (2000) kan slutsatsen dras att det som menas med kultur i språkundersvisningen antingen har en estetisk innebörd där kultur är litteratur, musik och konst eller en antropologisk innebörd som innebär att kultur handlar om en grups sätt att tänka och handla, dess värderingar, normer och språk (Tornberg, 2000, s.63). Representationen av begreppet kultur i kursplanerna för moderna språk bygger enligt Tornberg (2000, s.64) på antagandet att målspråkslänternas kultur är en oproblematiserad helhet och då kan behandlas som en oföränderlig produkt. Att kultur länge studerats som en produkt beror på den tidigaste formen av kulturundervisning i samband med språk där den romerska kulturen studerades i samband med latin studierna. Det som studerades var då historia, geografi och levnadssättet för människorna under tiden för det romerska imperiet. Eftersom detta handlar om en begränsad och avslutad tid kan detta studeras som en produkt som är oföränderlig men att detta sätt att studera kultur även tillämpas på de idag levande språken ser hon som ett problem (Tornberg, 2000, s.63). Detta har lett till att kultur inom språkundervisning än idag ses som enhetliga nationella kulturer och identiteter (Tornberg, 2004, s.181-182). Enligt Tornberg betecknar termen *realia* just detta sätt att undervisa om kultur och bör undvikas (Tornberg, 2004, s.182). Kulturer bör istället ses som en ”överallt närvarande och ständigt pågående, gränsöverskridande och föränderlig process” (Tornberg, 2004, s.185).

Språkstudier har inte alltid varit nationaliserade. I tidiga skrifter var det kulturella innehållet för språkundervisningen av mer universell karaktär. Den nationaliserade innebörden av kultur kom med nationalismens blomstring på 1800-talet och då började språkämnena ägna sig åt undervisning av ett specifikt lands kultur som England för undervisning av engelska och Frankrike för undervisning av franska (Risager, 2007, s.4). Det finns enligt Risager (2007, s. 8) 3 dimensioner av kultur i språkundervisningen:

- Den *Innehållsliga dimensionen* som har att göra med det tematiska innehållet där kultur behandlas genom att studera målspråkslänternas kulturer på olika sätt.
- Den *Kontextuella dimensionen* som är kontexten inom vilket språket används och förmågan att kunna använda språket på rätt sätt med andra som talar språket. Det som ofta benämns som interkulturell kompetens.

- Den *poetiska dimensionen*, vilket skulle vara den tidigare nämnda estetiska betydelsen av kultur.

Enligt Risager (2007) är det den innehållsliga dimensionen som dominerar i språkundervisningen. Kultur i språkundervisningen handlar idag trots att forskningen förespråkar mer fokus på ett perspektiv som behandlar kultur som kompetens alltså till största del om nationella kulturer.

Vilka kulturer som skall studeras är upp till läraren eftersom detta inte fastläggs i kursplanerna. Att vissa länder dominerar i språkundervisningen är ett faktum. Enligt Gagnestam (2003, s.52) handlar det i språkundervisningen om att få kunskap om kulturen i ”det centrala målspråkslandet” där hon nämner England/U.S.A, Frankrike och Tyskland som exempel. Dessa centrala målspråksländer dominerar språkundervisningen och lämnar ofta lite plats åt andra kulturer där målspråket också talas. Enligt Risager (2007) måste språklärare vidga sina vyer eftersom målspråket kan finnas representerat i flera områden utspridda över hela världen. Att endast fokusera på det centrala målspråkslandet⁴ som naturligt val i undervisningen måste omvärderas (Risager, 2007. s.236-237). En viktig aspekt som ofta glöms bort är enligt Risager (2007, s.237) också att lära sig om språkens status i flerspråkiga länder t.ex. franskans status i Canada. I Engelska dominerar enskilda länder tydligt i framställningen där det tidigare ensamt dominerade Storbritannien har fått göra plats åt U.S.A. som har fått allt större utrymme. Australien har också fått sin plats även om den är förhållandevis minimal⁵ (Decke.-Cornill, 2002, s.60; Wandel, 2002, s.73). Det förespråkas att representationen av målspråksländer borde vara mer täckande så som Wandel (2002, s. 72) uttrycker detta

Taking the reality of English as a “world language” seriously, EFL- teaching must enhance its geographical scope and include non-mainstream cultures. Thus areas/countries, so far neglected, will play an increasingly more relevant role.

Gagnestam har i sin studie *Kultur i språkundervisning*(2003) intervjuat blivande gymnasielärare om kultur i engelskundervisningen och där behandlat frågan om vilka kulturer de anser tas upp och bör tas upp i undervisningen. I svaren framgår tydligt lärobokens roll för vilka kulturer som tas och bör tas upp där eleverna svarar att lärare under deras skoltid och även de själva låter sig styras av innehållet i läroboken till väldigt hög grad. De länder som tydligt dominerar i undervisningen är enligt intervjusvaren Storbritannien och U.S.A. Vilka andra länder som ska behandlas och vikten av detta verkar vara mer osäkert, men en anledning till detta är enligt några elever i studien

⁴ Jag har här valt att använda Gagnestams begrepp ”centralt målspråksland”.

⁵ Detta baseras på forskning av engelsk undervisning i Tyskland men beskrivningen passar likväl in på Sverige

⁶ English as Foreign Language

att de själva inte känner sig särskilt insatta i andra kulturer än den brittiska och den amerikanska. De har själva under gymnasiet och lärarutbildningen fått en väldigt snäv undervisning gällande engelskspråkig kultur (Gagnestam, 2003, s. 164-165). Även när det gäller franska där Frankrike skulle kunna betraktas som centralt målspråksland finns det en tydlig dominans. Detta är föga förvånande enligt Combier (2009,s.566) som menar att anledningen till att det i huvudsak är Frankrike som skildras när det handlar om kultur beror på en traditionell bild som innehåller föreställningen av Frankrike som centrum för den fransktalande världens kultur. I hennes undersökning om franskspråkiga länders förekomst i läroböcker i U.S.A. visar resultatet att de länder som förekommer vid sidan av det dominerande Frankrike är de länder som ligger nära U.S.A. geografiskt. Hon härleder detta till att läroboksförfattarna troligen lagt en tyngdpunkt på de områden som ligger närmare de amerikanska studenterna geografiskt, för att de lättare ska kunna identifiera sig med dem erfarenhetsmässigt (Combier, 2009, s. 566). Vikten av den geografiska närheten som kriterium för val av kulturellt innehåll i franskundervisningen belyser även Chapelle (2009) som tycker att Canada borde få mer utrymme i undervisningen i norra U.S.A. Eftersom det kan ligga i elevernas intresse att få mer information om ett franskspråkigt land som ligger så mycket närmare geografiskt än Frankrike (Chapelle, 2009). I enlighet med en rad lingvister menar Chapelle (2009, s.140) att den franskspråkiga världen borde introduceras till större del i franskundervisningen och en större varietet av Kultur bör inkluderas.

Läroböcker är av stor betydelse och används i hög grad i språkundervisningen. Särskilt i språkundervisningen på lägre nivåer används läroböcker flitigt eftersom de följer en tydlig progression och texterna är anpassade till en viss nivå (Davcheva & Sercu, 2005, s.90). Läromedlens utformning kan som redan nämnts vara av stor betydelse för det kulturella innehållet i språkundervisningen. Davcheva och Sercu har gjort en undersökning om kultur i läromedel med deltagande lärare från sju olika länder ⁷. Studien visar att endast 15 % av de svenska lärare som deltagit i enkätstudien svarat att de inte använder sig av en lärobok i språkundervisningen och att det kulturella innehållet kommer på fjärde plats vad gäller kriterier när en lärobok ska väljas (Davcheva & Sercu, 2005, s.91, 95). En stor del av lärarna som deltog i undersökningen påpekade att läroböckerna förmedlar en ganska begränsad bild av målspråkets kultur. Detta till största del eftersom omfattningen av representerade målspråksländer är väldigt begränsad och att det är ett land som dominerar och inte eller knappt lämnar plats åt den mångfald av målspråksländer som finns (Davcheva & Sercu, 2005, s.100). I undersökningen framgår att det för de tillfrågade språklärarna i Sverige är viktigt att läroböckerna täcker länderna där språken talas. Enligt dem bör läroböckerna även innehålla information och texter om länder som inte ”direkt” förknippas med målspråket med exempel från engelskan som Irland, Zambia och Jamaica (Davcheva & Sercu, 2005. s.95,99). Enligt lärarna i undersökningen finns det även

⁷ Länderna som finns representerade i undersökningen är; Bulgarien, Sverige, Belgien, Mexiko, Spanien, Grekland och Polen(Sercu, 2005).

bister i typen av information om länderna där språken talas. Ofta presenteras olika kulturer endast genom fakta om ländernas historia och geografi istället för att knyta an mer till elevernas intressen (Davcheva & Sercu, 2005, s.101). Kulturell information om länder behandlas även ofta vid sidan av resten av innehållet i läroböckerna istället för att integreras bättre i språkundervisningen (Davcheva & Sercu, 2005, s.102).

Sverige är det enda landet i undersökningen som endast använder sig av läroböcker som producerats lokalt (Davcheva & Sercu, 2005, s.92). Enligt Davcheva & Sercu (2005, s. 106) är fördelen med lokalt producerade läromedel att de är mer anpassade till eleverna och deras utgångspunkter. Lokalt producerade läromedel kan på så sätt lättare knyta an till elevernas förståelse och deras sätt att betrakta världen. Att endast studera kultur utifrån ett perspektiv kan även vara en nackdel och det kan enligt författarna vara en orsak till att kompletterande material vid sidan av läroböckerna används i så hög grad i Sverige. I undersökningen är Sverige det land som kommer på andra plats när det gäller att använda kompletterande material vid sidan om läroboken (Davcheva & Sercu, 2005, s.103). En annan viktig orsak till att lärare som undervisar om kultur använder kompletterande material är att kulturellt innehåll i läroböckerna väldigt snabbt blir inaktuellt. Läroböckerna kan fungera bra för att inleda ett ämne och innehållet kan sedan kompletteras med annat material, vilket gör att lärare i sin undervisning kan styras av ämnen och innehåll i läroböckerna även i sitt val av kompletterande material (Davcheva & Sercu, 2005, s.100, 105).

Sammanfattningsvis visar detta att den kulturella dimensionen i läroböckerna är viktig, dels eftersom lärare verkar styras ganska mycket av innehållet i läroböckerna i valet av kultur som behandlas i undervisningen men även för att det kulturella innehållet delvis styr valet av lärobok. Forskare är ganska överens om att språkundervisningen idag bör ske ur ett mer globaliserat perspektiv. Även om undervisningen om kultur ska handla mer om kultur generellt än nationella kulturer så är det viktigt att studera olika kulturella aspekter i länderna där språket talas.

Enligt Tornberg ska kultur i undervisningen även leda till interkulturell medvetenhet:

Språkundervisningen måste naturligtvis bl.a. syfta till att eleverna utvecklar sina kunskaper om främmande länder t.ex. genom att de på olika sätt analyserar specifika förhållanden i de länder där språket de studerar talas, att de relaterar denna analys till sina kunskaper om ytterligare andra länder liksom till det egna landet och därigenom utvecklar en medvetenhet om och en respekt för skillnad och mångfald. Man skulle kunna kalla detta för en internationell orientering eller medvetenhet (Tornberg 2004 s.188).

Ska ett mer globaliserat perspektiv intas så blir det ännu viktigare att fokus inte enbart läggs på det centrala målspråkslandet utan att språket och dess kulturella mångfald även presenteras genom att i undervisningen tala om den mångfald av länder där språken vardagligen talas.

Teoretiska utgångspunkter

Kultur i språkundervisningen förekommer enligt Risager (2007, s.8) i olika dimensioner. Jag har i arbetet tittat på vilka dimensioner som förekommer i läroböckerna och på vilket sätt kultur skildras. Tyngdpunkten av min undersökning handlar om målspråkslänternas förekomst och framställning i läroböckerna. Genom att läroböckerna som används i språkundervisningen i Sverige är lokalt producerade och riktas till elever i Sverige, utgår de i sina kulturella framställningar ofta från kulturen de svenska eleverna känner till vilket är den svenska kulturen. Betraktas Tyskland och Frankrike enligt Gagnestams definition som centralt målspråksland utgår ofta de kulturella framställningarna även ifrån dessa länder och de framställs som norm. De andra kulturerna som finns representerade blir då ofta andrafierade, vilket betyder att de betraktas som annorlunda och de avviker från normen. Vare sig utgångskulturen är den svenska eller de centrala målspråkslänternas kan detta knytas an till teorierna om ”den andre” som då står i motpol till normen och betraktas som annorlunda (Hobson, 2005, s.7). Det finns olika betydelser av begreppet. Från början är ”den andre”, i betydelsen främmande, ett filosofiskt begrepp som kan härledas till fenomenologin och Edmund Husserl (Lübcke, 1988, s.27). I denna uppsats kommer jag att utgå från tankar om ”den andre” som meningskapande och Stuart Halls tankar. Hall likställer tankar om ”den andre” med tankar om olikhet. Han talar om att ”den andre” och olikheter används som verktyg för meningskapande på ett positivt eller negativt sätt.

I *the spectacle of "the other"* har Hall undersökt hur ”den andre” representeras i populärkultur och ställt sig frågan varför intresset för olikheter är så stort och fascinerar så många (Hall, 1997, s. 225, 234). Enligt Hall har frågor om ”den andre” och olikheter börjat studeras inom kulturforskningen de senaste årtiondena och har då tolkats lite olika inom olika discipliner. Det finns fyra framträdande förklaringar där olikheter står för meningskapande och definieras på en lingvistisk, social, kulturell och psykologisk nivå. Den *första förklaringen* kommer från lingvistik och menar att mening uppstår genom olikheter eftersom vi vet vad en sak är för att vi kan relatera till dess motsats. Hall exemplifierar detta med nationell identitet

We know what it is like to be "British" not only because of certain national characteristics, but also because we can mark its "difference" from its "others"- "Britishness" is not-French, not American, not-German, not-Pakistani, not-Jamaican and so on. (Hall, 1997, s.235).

Mening skapas här genom skillnaden mellan motsatser, det finns dessutom ofta en maktrelation mellan motsatserna där den ena dominerar över den andra (Hall, 1997, s.235). Den *andra förklaringen* är mer på en social nivå och handlar om att mening uppstår i dialog med ”den andre”. Mening uppstår endast i interaktion med andra människor vilket innebär att ingen kan själv kan stå för mening utan behöver ”den andre” (Hall, 1997, s.235). Den kulturella och *tredje förklaringen* om meningskapande handlar om att ge mening åt saker genom att klassificera dem med olikheter som utgångspunkt. Olikheter blir då viktiga för att kunna sortera och placera olika saker i fack. Problemet blir när något hamnar i fel kategori eller faller emellan ramarna och inte

riktigt kan klassificeras då detta ofta leder till stigmatisering (Hall, 1997, s.236). Den *fjärde förklaringen* är på psykologisk nivå och handlar om att vi endast kan förstå oss själva i relation till ”den andre”. Vi formas genom relationen till ”den andre” som är olik oss och främmande och på så sätt blir meningsskapande (Hall, 1997, s.237,238). Oavsett disciplin så framställs ”den andre” ofta genom att använda stereotyper där människor reduceras till vissa egenskaper som förenklas och överdrivs (Hall, 1997, s.238). Hall (1997) påpekar även att olikhet alltid är ambivalent eftersom den är nödvändig för meningskapandet, för att kultur och förståelsen av sig själv är beroende av ”den andre”, men att dessa föreställningar även rymmer fientlighet och negativa inställningar gentemot ”den andre” som ses som främmande (Hall, 1997, s.238).

Eurocentrism och Orientalism är teorier som har tydliga samband med teorierna om ”den andre” men här är västvärlden den tydliga utgångspunkten och det som andrafieras är resten av världen som enligt dessa teorier är underlägsna. Hobson (2005, s.2) definierar eurocentrismen som tanken att det är Västvärlden som själva har banat väg för den moderna världen genom att rädda resten av världen ur okunskap och misär. Det handlar om en historisk uppdelning av väst och öst, eller som många förespråkare för eurocentrismen kallar detta ”the West and the rest”, där västvärlden står i centrum för historien och öst ses mer som en passiv åskådare (Hobson, 2005, s.4, 7) Bilden konstruerades av västvärlden för att manifesteras sin överlägsenhet och makt genom att öst och väst ställdes mot varandra och tillskrivs olika egenskaper där européer blev sammankopplade med ärofyllda karaktärsdrag som rationalitet, ärlighet och arbetsvilja medan öst tillskrevs motsatta egenskaper som irrationalitet, oärlighet och lathet (Hobson, 2005, s.7). Västvärldens motpol blir då öst som figurerar som ”den andre”, det som avviker från normen och är annorlunda (Hobson, 2005, s.7).

Hobson (2005) beskriver även Peter Pan-teorin som tillämpas för öst, där öst beskrivs som oskyldigt barn som aldrig kommer att växa upp och bli självständigt. Även denna teori bygger på de motsatta värden som tillskrivits väst och öst där väst betraktar sig själv som självständig, disciplinerad, vetenskaplig, uppfinningsrik och framför allt faderlig och öst betraktas som västs motsats och som osjälvständig, odisciplinerad, vidskeplig, imitativ och barnslig (Hobson, 2005, s.229). Kategorierna där väst och öst ställs mot varandra ger en bild av väst som dynamiskt och öst som oföränderligt där motsatserna är samma som användes för konstruktionen av kvinnliga och manliga identiteter i det då starkt patriarkaliska samhället. På samma sätt användes överensstämmande kategorier för öst och väst, där väst fick de starkt manliga egenskaperna som kultur och förnuft och öst de motsatta egenskaperna som samtidigt även förknippades med kvinnlighet som natur och emotionalitet (Hobson, 2005, s.8).

Tesfahoney (2001, s.195) utgår också från dikotomier för att beskriva eurocentrismen. Och betonar att det är dessa skapade motpoler som leder till en andrafiering där västvärlden blir norm och resten av världen betraktas som ”den andre”. Andrafiering är en av de viktigaste aspekterna i Orientalismen. Orientalism som uttryck myntades av Edward W. Said och handlar i likhet med eurocentrismen om Västvärldens bild av sin egen överlägsenhet (Said, 2004) Orientalism

handlar om att Orienten betraktas som annorlunda och genom detta bidragit till bilden av Europa och dess identitet genom att vara dess motpol. Orienten blir då "den andre" och står för allt som är annorlunda. Det är genom att synen på Orienten som motpol och genom att ställa den mot väst som den Europeiska kulturen har kunnat vinna i styrka (Said, 2004, s.64.66). I grund och botten handlar teorierna om vår egen tro på Europas och västvärldens överlägsenhet över resten av världen (Hobson, 2005, s.7). Det centrala i dessa teorier är motpolstrukturerna som används för att stärka Europa och väst och ge en mer negativ bild av "de andra". De motsatta egenskaper, där väst tillskrivs de positiva och öst de negativa har konstruerats för att skapa ett maktövertag och en syn på öst som något annorlunda och mindre utvecklat men samtidigt romantiserat och exotiskt (Hobson, 2005; Said, 2004; Tesfahuney, 2001).

Inom historia som ämne handlar eurocentrism mycket om att historien om väst behandlas som huvuddel och resten av världens historia studeras vid sidan av, om den ens tas upp (Hobson, 2005, s.10-11). Paralleller från detta går att dras till undervisningen om målspråksländer i språkundervisningen där det utgås från det centrala målspråkslandet som huvuddel och övriga länder tas upp vid sidan av. Även andra paralleller finns och därför är det lämpligt att tillämpa dessa teorier i min studie. Det jag vill uppnå genom att använda mig av dessa teorier i min analys är att se om dessa tankar även går att tillämpa på målspråkslänternas framställning i läroböckerna. Om nu Frankrike och Tyskland dominerar tydligt och framställs som centralt målspråksland, hur framställs då de andra länderna i förhållande till dessa? Finns det tendenser att övriga målspråkslänternas framställs som "de andra", att det är Frankrike och Tyskland som är normen medan de andra målspråkslänternas framställs som annorlunda? Hur framställs målspråkslänternas i förhållande till Sverige? Påverkas innehållet i läroböckerna av att de är producerade i Sverige? Dessa frågor ämnar jag att besvara med hjälp av teorierna om "den andre" som utgångspunkt.

Syfte och frågeställningar

Syftet är att undersöka vilka målspråksländer som finns representerade och hur de framställs i läroböcker i ämnena franska och tyska inom ramen för kursen moderna språk på gymnasiet.

Frågeställningarna undersökningen utgår ifrån är:

Vilka målspråksländer förekommer i läroböckerna?

Hur framställs dessa i Läroböckerna?

Finns det ett land som tydligt dominerar i läroböckerna och hur framställs övriga målspråksländer i förhållande till detta i så fall centrala målspråksland?

Finns det någon skillnad mellan framställningen av målspråksländer i läroböckerna för tyska och franska? Vad är i så fall skillnaden?

På vilket sätt påverkas framställningen av målspråksländerna av att läroböckerna är producerade i Sverige?

Metod

Metod för datainsamling

Metoderna som har använts för datainsamling i denna undersökning är en kvantitativ och en kvalitativ textanalys. Grunden för undersökningen är en kvantitativ innehållsanalys. Metoden är lämplig eftersom den svarar på frågor om olika kategoriers frekvens och utrymme som motsvarar kriterierna för centralitet och viktighet som är de främsta kriterierna vid en kvantitativ textanalys. Utgångspunkten är att ett fenomen som förekommer ofta, är frekvent, är ett centralt fenomen och att något som får stort utrymme är viktigt (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Wängnerud, 2007, s.223). I en kvantitativ innehållsanalys kan analysfrågorna besvaras genom att visa de olika målspråksländernas centralitet och viktighet i läroböckerna. Vilket utrymme får ett specifikt målspråksland och hur ofta förekommer det i läroböckerna? Innebär ett litet utrymme att landet betraktas som oviktigt? Den kvantitativa Innehållsanalysen syftar till att ge en generell information om förekomsten av de olika målspråksländerna genom att ge en överblick som kan ligga till underlag för jämförelse (Bergström & Boréus, 2012, s.87). Denna information tjänar sedan som underlag för en kvalitativ textanalys. Syftet med den kvalitativa analysen är att göra en fördjupad analys av materialet och se hur målspråksländerna framställs i texterna och se vilka kulturella dimensioner som förekommer. Genom att även utföra en kvalitativ analys får arbetet både den beskrivande och förklarande dimensionen som är att föredra i ett vetenskapligt arbete (Esaiasson m.fl., 2007, s.25). Eftersom studien inte behandlar människor utan datainsamlingen utgår från offentliga verk behöver jag inte ta hänsyn till de etiska aspekter som måste beaktas i studier med människor. Det är emellertid även i min studie väldigt viktigt att hålla sig till en god forskningssed vilket bland annat innebär att redovisa resultat och tidigare forskning på ett korrekt sätt (Gustafsson, Hermerén & Petersson, 2005).

Urval

Eftersom jag har valt en kvantitativ innehållsanalys som grund för datainsamlingen är materialet som jag har undersökt ganska omfattande. Undersökningsmaterialet är läroböcker i franska och tyska för gymnasiet steg tre och fyra. Lärobokstexter på en mer avancerad nivå tenderar till att vara mer innehållsrika och kan därför vara att föredra för en analys. Syftet med att analysera läromedel i både franska och tyska är att kunna jämföra dem och därmed även få en tydligare bild av fenomenet som helhet. För att få ett representativt urval är läroböckerna som undersöks samtliga läroböcker i tyska och franska som i skrivandets stund finns i sortimentet hos Sveriges

största förlag med läroböcker för gymnasiet. Dessa förlag är Gleerups Utbildning, Liber, Natur & Kultur och Sanoma Utbildning.

Material

Materialet som har undersökts i denna studie är 9 läroböcker i franska och 6 läroböcker i tyska. Anledningen till att omfånget av läroböcker i franska är större är att förlaget Natur & Kultur inte erbjuder någon lärobok i tyska och att förlaget Liber har två olika läroböcker i franska i sitt sortiment. Detta gör att det finns en ojämn fördelning mellan läroböckerna vilket jag måste vara medveten om. Läroböckerna som har analyserats är textböcker och materialet som studerats är olika typer av texter som förekommer i de olika textböckerna. I fallet då en lärobok varit en allt-i-ett-bok med övningar och grammatikgenomgångar ingår dessa inte i analysen.

Serien *Un air* av Gleerups förlag skiljer sig från övriga läroboksserier eftersom de enskilda böckerna i serien fokuserar på olika målspråksområden. *Un air de Paris*, *Un air de France* och *Un air de la vie française* är de tre första böckerna i serien och behandlar endast Frankrike som målspråksland. *Un air du monde français* är den sista delen i serien och till skillnad från de andra böckerna i serien behandlar den franskspråkiga världen som helhet. Eftersom de första tre böckerna i serien endast handlar om Frankrike och de därför inte har samma utgångspunkt som de andra böckerna har dessa valts bort och har inte analyserats. Att det finns böcker som kretsar kring enbart ett målspråksland är emellertid intressant för studien och dess resultat och jag återkommer därför till dem i diskussionen.

Se bilaga 1 för en fullständig lista och beskrivning av läroböckerna.

Databearbetning och analysmetod

Det som skall analyseras i lärobokstexterna är förekomsten och framställningen av olika målspråksländer. För att kunna bearbeta materialet och sedan analysera det har jag utgått från ett antal frågor som jag har samlat in data utifrån men även utgått ifrån vid analysen. Dessa frågor ingår i olika teman som även utgör olika delar i resultat och analysdelen. Det första temat är den kvantitativa delen som handlar om frekvens och utrymme av målspråksländerna i läroböckerna. De ligger sedan till grund för resten av de tematiskt ordnade frågorna som berör hur målspråksländerna framställs och på vilket sätt Frankrike och Tyskland skiljer sig åt. Dessa teman utgör den mer kvalitativa delen av analysen.

Förekomsten av målspråksländer

Vilka målspråksländer finns representerade i läroböckerna?

Hur ofta förekommer de?

Hur motiveras valet av målspråksländer i läroböckerna?

Framställningen av målspråksländerna och den kulturella dimensionen

Hur framställs de?

På vilket sätt förekommer kultur i läroböckerna?

Vilka kulturella dimensioner finns representerade?

På vilket sätt blir det synligt att läromedlen har producerats i Sverige?

Frankrike och Tyskland som centrala målspråksländer

Behandlas det franska och tyska språkrummet som helhet eller dominerar Frankrike och Tyskland tydligt i läroböckerna?

Hur framställs övriga målspråksländer i förhållande till det centrala målspråkslandet?

Skillnader mellan Franska och Tyska

Finns det någon skillnad i representationen av målspråksländerna i läroböckerna i franska och tyska?

Vad är det i så fall för skillnader?

Genomförande

Som första steg i datainsamlingen har jag gått igenom materialet och tittat på vilka länder som finns representerade. Jag har tittat på vilka länder som förekommer i texterna, både vilket land texten handlar om och varifrån personerna i texterna handlar om kommer. I texter som är av mer litterär art, som sammanfattningar eller utdrag ur originaltexter, dikter och sånger har jag tittat på varifrån författaren till texten eller artisten som framför sången kommer. Dessa resultat har jag sedan sammanställt i enklare tabeller och diagram. I texter där det framgår vilket land den handlar om eller varifrån personerna kommer har jag skrivit landet eller i vissa fall länderna. I fall där texternas innehåll och ämne har haft en mer allmän karaktär och inte handlat om ett specifikt målspråksland eller om ett land där språket inte talas har detta förts in i tabellen som odefinierat. Även texter som i huvudsak har handlat om Sverige har skrivits in i kategorin odefinierat, eftersom Sverige inte är ett målspråksland. Att Sverige finns representerat i texterna är emellertid intressant för den kvalitativa delen av analysen där jag har tittat på hur de förekommande länderna framställs i texterna och på vilket sätt kultur framställs i läroböckerna.

För att se hur målspråksländerna framställs och vilka av Risagers (2007, s. 8) kulturella dimensioner som finns representerade har jag även tittat på läroböckernas uppbyggnad. Vid

analysen har jag sedan bearbetat informationen efter de tematiskt ordnade frågorna för databearbetning och analys. När jag har refererat till texterna i analysen har jag refererat till bokens titel och inte författarna.

Reflektion över metoden

En textanalys går ut på att studera texter. I denna läromedelsanalys har jag analyserat texter i läroböcker. En sådan undersökning är relevant eftersom forskning visar att läroböcker är av stor betydelse vid språkundervisningen. Genom att analysera läroböcker synliggörs deras upplägg och innehåll men det säger ingenting om hur de används i praktiken. En textanalys kan på så sätt inte svara på frågor som handlar om själva undervisningen eftersom lärare som sedan använder läroböckerna kan göra detta på olika sätt. Som det framgår i Davcheva och Sercus (2005) undersökning är kulturellt innehåll i läroböcker färskvara och det är därför viktigt att lärare kompletterar lärobokens innehåll med annat material. Inget kan därför sägas om målspråkslänternas utrymme på språklektionerna utan att observera dessa under en längre tid. Men med detta i åtanke ger ändå en textanalys en bild av hur läromedelsförfattarna arbetat med att inkludera det centrala innehållet om målspråkslänternas traditioner, sociala relationer, levnadsvillkor och kulturella företeelser i läroböckerna.

Vad gäller validitet och reabilitet så uppnås den genom noggrannhet och genom att undersökningen mäter det den avser att mäta. Validiteten handlar om att den insamlade informationen är relevant för frågeställningarna vilket bland annat säkerställs genom att använda en passande metod. Det finns olika typer av validitet. Den interna validiteten handlar om att kunna dra slutsatser om det specifika material som undersöks och den externa validiteten handlar om hur dessa resultat kan generaliseras och säga något om en större population (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Wängnerud, 2007, s.89; Larsen, Ann Kristin, 2009, s. 81). Dessa kriterier har jag i denna studie försökt uppfylla genom att studera ett omfångsrikt material som är representativt för populationen, som i detta fall är läroböcker för gymnasiet steg 3 och 4 i tyska och franska. Reabilitet handlar i vetenskapliga undersökningar om att den är tillförlitlig, att informationen behandlats med exakthet och noggrannhet (Larsen, Ann Kristin, 2009, s.81). Detta har jag försökt uppfylla genom att behandla insamlad data med stor noggrannhet.

Resultat och analys

Förekommande Målspråksländer

Franska

Tabell 1 visar alla förekommande länder i läroböckerna i franska. Siffrorna visar hur många gånger varje land förekommer.

Tabell 1: Förekommande målspråksländer i läroböckerna i franska

Den franskspråkiga världen	Den franskspråkiga världen som helhet	6
Frankrike	Frankrike	248
Europa	Belgien	7
	Schweiz	3
Maghreb⁸	Maghreb som helhet	1
	Algeriet	4
	Marocko	5
Subsahariska Afrika⁹	Subsahariska Afrika som helhet	3
	Demokratiska republiken Kongo	4
	Elfenbenskusten	3
	Kamerun	3
	Mali	1
	Togo	1
	Senegal	2
	Madagaskar	1
	Mauritius	2
Amerika¹⁰	Kanada	13
	Louisiana	2
	Haiti	1
Frankrikes utomeuropeiska områden	Guadeloupe	1
	Martinique	1
	Réunion	1
	Nya Kaledonien	1
	Franska Guyana	1
Odefinierat	odefinierat	44
	Totalt:	359

⁸ Algeriet, Marocko och Tunisien, länder i Nordafrika norr om Sahara

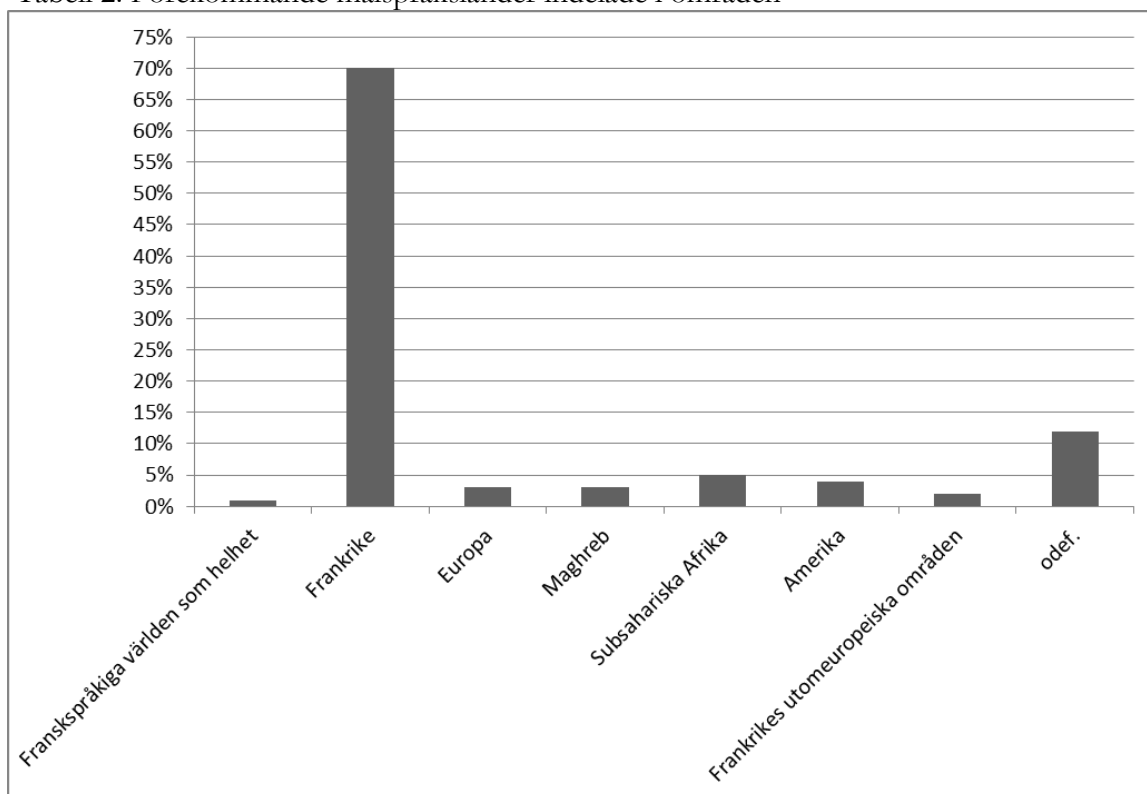
⁹ I böckerna betecknat som Afrique Noire (svarta Afrika).

¹⁰ Nord- central- och Sydamerika exklusive de områden som tillhör Frankrike och därför ingår i gruppen Frankrikes utomeuropeiska områden.

Tjugoen enskilda franska områden finns representerade i de franska läroböckerna. Det finns även texter som behandlar den franskspråkiga världen som helhet eller större geografiska områden. För att få en bättre överblick har jag valt att dela in länderna i grupper baserade på sina geografiska lägen, se Tabell 1.

Tabell 2 visar förekomsten av målspråksländer i procent. Diagrammet visar tydligt hur Frankrike dominerar i läroböckernas texter. 70 % av alla texter utspelar sig i Frankrike, handlar om Frankrike eller en person därifrån.

Tabell 2: Förekommande målspråksländer indelade i områden

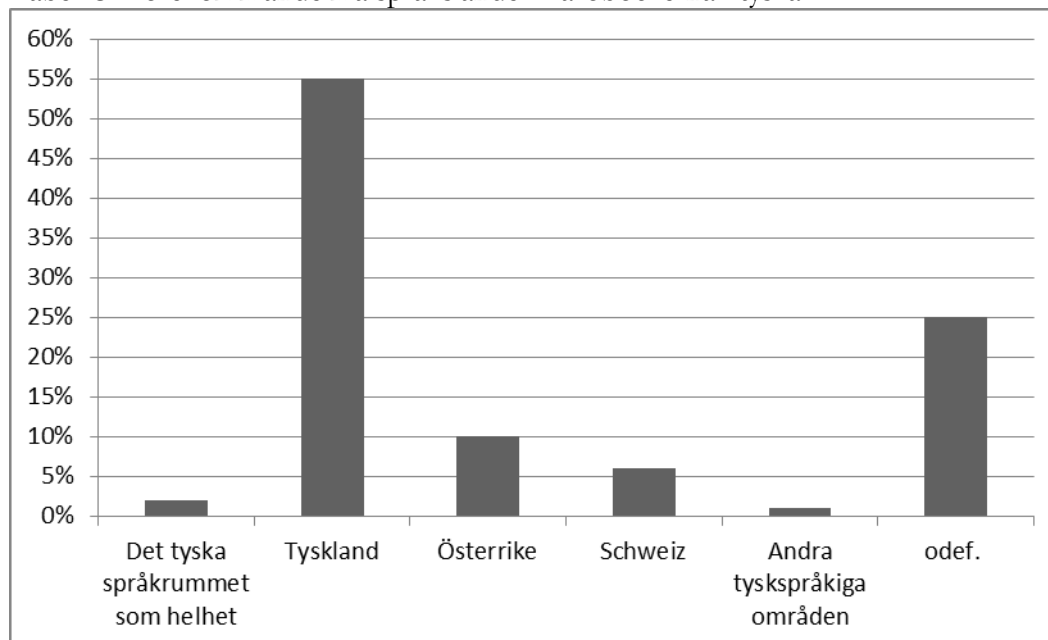

Övriga områden där franska talas ligger alla på eller under 5 %. Subsahariska Afrika finns representerat i 5% av texterna men är även området med flest länder. Amerika får med sina tre franskspråkiga områden Kanada, Louisiana och Haiti förhållandesvis stor plats i läroböckerna, detta beror på att Kanada efter Frankrike är det land som förekommer mest. Kanada förekommer som enskilt område i 3 % av lärobokstexterna, vilket är lika mycket som hela Maghreb regionen och Europa (exklusive Frankrike). Det är även mer än Frankrikes utomeuropeiska områden tillsammans. De flesta enskilda områden förekommer mellan en och fyra gånger i texterna. 18 % av texterna som uttryckligen behandlar ett målspråksland på ett eller annat sätt handlar om andra länder än Frankrike. I 12 % av texterna förekommer inget målspråksland uttryckligen. Det är texter där personernas ursprung inte uttrycks eller där texterna behandlar ett innehåll som är mer allmänt. Detta visar att vad gäller de franska läroböckerna så

berör 88 % av texterna ett specifikt fransktalande område. I läroböckernas förord eller i beskrivningen på förlagens hemsidor betonas ofta att ett av läroböckernas syfte är att eleverna ska få lära sig något om de franskspråkiga länderna vilket av framgår av resultatet är en central del i böckerna. Trots att de flesta läroboksförfattare uttryckligen skriver att böckerna ska behandla den franskspråkiga världen dominerar Frankrike tydligt i samtliga läroböcker. *Un air du monde français* (2006) har en liten särställning eftersom den uttryckligen ska behandla den franskspråkiga världen som helhet och det är den enda av läroböckerna där andra franskspråkiga områden tillsammans förekommer lika mycket som Frankrike. Men vad gäller enskilda områden så dominerar Frankrike även där till hög grad eftersom de andra områden enskilt bara förekommer en till två gånger. Combier (2009, s. 566) uttryckte i sin artikel där en liknande undersökning gjordes att den geografiska närheten kan påverka vilka områden som förekommer i läroböckerna eftersom elever är mer intresserade av länder som ligger nära. Den teorin stämmer endast delvis vad gäller svenska läroböcker eftersom Belgien och Schweiz, som vid sidan av Frankrike utgör de franskspråkiga länderna i Europa, endast förekommer i 3 % av texterna. Belgien kommer på tredje plats efter Frankrike och Kanada vad gäller antal texter i läroböckerna medan Schweiz bara förekommer i tre texter. Skulle urvalet av länder i läroböckerna bero på geografisk närhet till landet där läromedlen produceras skulle Belgien och Schweiz förekomma i större utsträckning än Kanada som ligger på andra sidan Atlanten.

Tyska

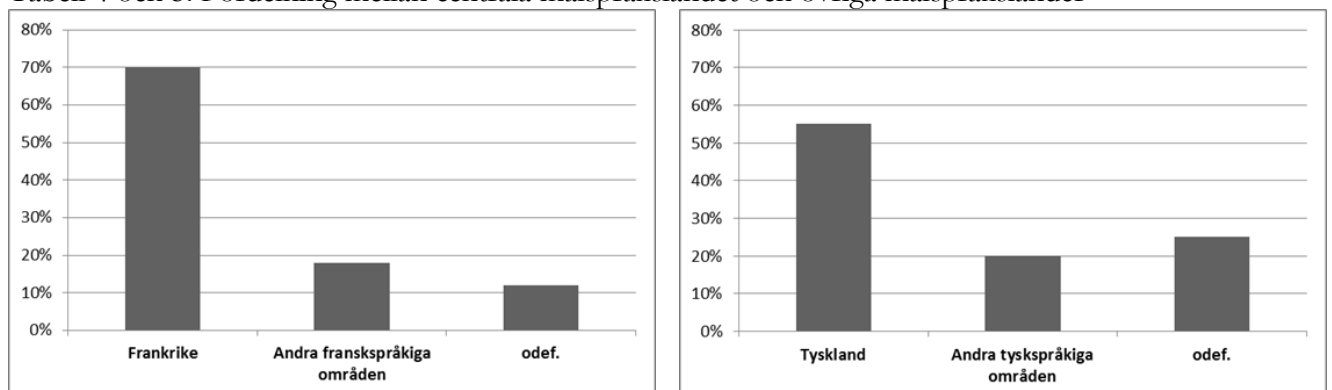
Tabell 3: Förekommande målspråksländer i läroböckerna i tyska

I tyska handlar 55 % av texterna i samtliga av undersökningens läroböcker om Tyskland. I förordet talar många av författarna till läroböckerna om de tyskspråkiga länderna som enhet men

trots detta så förekommer de endast som enhet i fyra texter. Det tyska språkrummet definieras i dessa texter som Tyskland, Österrike och Schweiz och andra tyskspråkiga länder nämns inte i dessa framställningar. Att fokus ligger på Tyskland, Österrike och Schweiz blir även väldigt tydligt av kartorna på insidan av böckernas pärmar där endast dessa tre länder finns markerade och resten är skuggat. Andra länder där befolkningen eller delar av den talar tyska som modersmål, så som Liechtenstein, Belgien, Luxemburg eller områden i Östeuropa finns inte representerade i läroböckerna. Med undantag för två texter där tyskspråkiga tjeckiska författare förekommer. Trots att det tyska språkrummet definieras som Tyskland, Österrike och Schweiz får de sistnämnda två länderna förhållandesvis lite utrymme i texterna. De utgör tillsammans med de två texterna med tjeckiska författare endast 20 % av texterna jämfört med Tyskland som förekommer i 55 % av texterna. Ett stort antal texter handlar inte om något specifikt land utan mer om vardagliga situationer som skulle kunna äga rum nästan var som helst. Det handlar om olika ungdomar och deras vardag men det finns inte alltid uttryckt varifrån de kommer eller var texten utspelar sig. Dessa texter där inget målspråksland finns definierat utgör 25 % av samtliga texter i läroböckerna.

Tabell 4 och 5: Fördelning mellan centrala målspråkslandet och övriga målspråksländer

Tabellerna visar att vad gäller andra målspråksländer än det centrala så är läroböckerna i tyska och franska ganska lika. Andra franskspråkiga länder än Frankrike förekommer i 18% av texterna och andra Tyskspråkiga länder än Tyskland förekommer i 20% av texterna. En stor skillnad mellan tyska och franska är att dessa länder i läroböckerna i franska utgörs av tjugo olika länder medan de i läroböckerna i tyska bara utgörs av tre länder. En stor skillnad ligger även i fördelningen mellan texter där målspråksländer förekommer uttryckligen och texter där det inte finns något land definierat. I de tyska läroböckerna är en större andel av texterna av allmänt innehåll. Ofta är dessa texter utformade så att de skulle kunna utspelas i något av de tyskspråkiga länderna men det går inte att utläsa någon specifik ort. Det tyskspråkiga området behandlas då mer som helhet. I de franska texterna som utspelas på en plats uttrycks till största del var texten utspelar sig. Även i texter med personer som har ett mer allmänt innehåll står det ofta uttryckligen var denna person kommer ifrån. I kortare notiser där personer uttrycker sig om något specifikt ämne står det i de

franska textböckerna med några få undantag¹¹ alltid varifrån personen kommer medan det i de tyska läroböckerna bara finns ett namn och ibland ålder eller yrke.

Framställningen av målspråksländerna

För att studera framställningen av målspråksländerna har jag delat in texterna efter de kulturella dimensionerna de presenterar vilket enligt Risager (2007, s. 8) är den innehållsliga-, den kontextuella- och den poetiska dimensionen. Genom indelningen framgår det tydligare på vilket sätt kultur och de olika målspråksländerna framställs i läroböckerna.

Den innehållsliga dimensionen

Den innehållsliga dimensionen handlar om att behandla målspråksländernas kultur som tema (Risager, 2007, s. 8). Det blir innehållet som blir viktigt i texterna och texterna är ofta väldigt informativa.

Många av de franska läroböckerna delar upp texterna i varje kapitel i bastexter och texter av en mer informativ karaktär. Läroböckerna uttrycker även att dessa texters syfte är att ge eleverna information om målspråksländerna. Extra tydligt blir detta i *Génial 3 och 4* där dessa texter är på svenska och då verkligen får ett rent informativt syfte och inte ett språkligt. Vissa läroböcker kallar dessa texter för realitexter och i traditionell bemärkelse är det just realia dessa informationstexter handlar om (Tornberg, 2004, s.182). Texterna handlar om olika målspråksländer och deras traditioner, levnadssätt, historia och geografi. Ofta är informationen en text som kommer efter en bastext och förklarar länder eller annat som förekommit i bastexten närmare. Detta är oftast fallet när det förekommer ett annat målspråksland än Frankrike i en text. Efter texten där landet nämns kommer då en text med fakta om landet. I *Esprit* är texterna med informativt innehåll helt avskilda från resten av innehållet i Kapitlet och följer inget särskilt tema. Upplägget i franskböckerna är ganska traditionellt och kultur betraktas i texterna oftast som nationell kultur och som produkt vilket forskare idag är kritiska till (Tornberg, 2004, 181-182; Risager, 2007, s.4,8).

Något som är utmärkande för de tyska läroböckerna är att de inte innehåller informerande texter i lika hög grad som de franska läroböckerna. Texterna i de tyska läroböckerna är texter med olika innehåll men syftet med dem är sällan att de ska vara rent informativa. Ett undantag är *Einverstanden 2* som under rubriken ”Kulturträger” som på svenska skulle betyda ungefär kulturbärare presenterar olika kategorier med tyskspråkiga personer. Dessa finns utspridda över boken och de kategorier som finns är musiker, konstnärer, tänkare och naturvetenskapsmän.

¹¹ I läroböckerna Mais oui 3 och 4 uttrycks i den typen av texter inte varifrån personerna kommer.

Dessa texter syftar till att ge eleverna information om betydelsefulla historiska personer från de tyskspråkiga länderna. *Lieber deutsch 4* innehåller även rubriken *Land und Leute*¹² i tre olika delar av boken med ett Quiz och information om Tyskland, Österrike och Schweiz. Nationell kultur behandlas inte lika mycket som i franskböckerna vilket gör att eleverna inte får lika mycket information om målspråksländerna och hur det är att leva där. En anledning att det läggs större fokus på informativa texter i läromedlen i franska än tyska kan vara att den svenska kulturen som eleverna är förtrogna med inte skiljer sig lika mycket från kulturen i de tyskspråkiga länderna som kulturen i Frankrike och de övriga franskspråkiga länderna.

Kontextuella dimensionen

I texter som presenterar kultur som kontextuell dimension står innehållet inte i fokus utan kulturen i texten är en kontext eller ett ämne där fokus är att eleverna ska lära sig hur de ska förhålla sig i olika situationer i språkets målspråksländer (Risager, 2007, s. 8).

Generellt kan sägas att läroböckerna i tyska behandlar kultur på en mer universell nivå. Den kulturella aspekten knyter mer an till ungdomar och deras intressen än att förmedla ett informativt innehåll om målspråksländerna. Detta gör att dessa texter inte handlar om nationella kulturer i lika hög grad och att huvudinnehållet inte är att studera ett målspråkslands kultur utan att den kontextuella dimensionen blir viktigare. Texterna behandlar olika temaområden som syftar till att öka språkkunskaperna och att eleverna lär sig hur de kan använda språket i just det sammanhanget. Ett exempel är en text i *Einverstanden 1* (s.24) där vänner går till en pizzeria för att äta middag, i den texten är det inte viktigt att veta vart den utspelar sig för att lära sig något om landet utan eleven lär sig hur språket används i just den kontexten. Språket är i tydligt fokus i de tyska läroböckerna. De flesta böckerna är indelade i olika temaområden och dessa har inte en typisk anknytning till tyskspråkiga länder utan är universella. Vanligt förekommande temaområden är djur, kärlek, vänskap och skola. Innehållet är anpassat till ungdomar och deras intressen med texter om tatueringar, graffiti och ungdomars framtidsdrömmar och intressen. Kulturen som överlag förekommer i läroböckerna i tyska är ungdomskulturen och inte nationella kulturer. Även när jämförelser görs mellan Sverige och Tyskland handlar det om kulturella skillnader som intresserar ungdomar som skillnader mellan skolsystemen och hur länge man får vara ute på kvällarna. Till största del handlar innehållet i texterna om ämnen som de svenska eleverna känner igen sig i och inte om fenomen som är typiska för de tyskspråkiga länderna. Genom att använda sig av texter med ett mer globalt innehåll undviks även stereotyper av olika nationaliteter.

¹² Land och Människor

Risken med att anpassa innehållet till ungdomars intressen är att ungdomskulturen ständigt förändras och snabbt blir föråldrad. Detta är ett problem för all framställning av kultur eftersom även siffror och statistik gällande nationella kulturer snabbt kan förändras (Davcheva & Sercu, 2005, s.100, 105). Både läroböckerna i franska och tyska innehåller information eller nämner olika kändisar från olika målspråksländer som de svenska eleverna förväntas känna igen. Detta kan snabbt förändras och kändisar som finns i läroböckerna kan snabbt bli inaktuella. I dessa fall kan kompletterande material behöva användas vid sidan av läroböckerna.

Läroböckerna i tyska visar ofta även en mer globaliserad värld än de i franska. I de franska texterna förekommer oftast mat, filmer och traditioner som är typiska för franskspråkiga områden medan ungdomarna i de tyska texterna oftast ser på amerikansk film och äter pizza. I läroböckerna i franska handlar texterna inte lika ofta om saker som riktar sig specifikt till ungdomar och deras intressen utan riktar sig inte till någon speciell åldersgrupp. Det bör nämnas att serien *Mais oui*, som är de nyaste franskböckerna i undersökningen, tenderar till att ha ett innehåll som är riktat mer till ungdomar och deras intressen än de tidigare böckerna vilket kan betyda att det är i den riktningen utvecklingen går.

Många texter har ett allmänt innehåll där ingen ort nämns men ibland förekommer olika saker som ändå avslöjar var texten utspelar sig. Ett exempel är att personer betalar med euro i många texter i läroböckerna i tyska vilket utesluter att texten kan utspela sig i Schweiz. En annan text i *Einverstand 2* (sid, 71) handlar om en tjej som ska på bal. I texten står det att hon ska på sin *Abi-ball*, *Abitur* är den tyska motsvarigheten för studentexamen och visar att texten utspelar sig i Tyskland och inte Schweiz eller Österrike som har andra motsvarigheter¹³.

Men även i franska texterna går det ofta att dra slutsatser om var texterna utspelar sig, även om detta inte är definierat, eftersom naturen och klimatet skiljer sig åt väldigt mycket i de olika franskspråkiga områdena. De texter där inget målspråksland nämns uttryckligen utspelas eller handlar till största del om länder med liknande kulturer och levnadssätt som Frankrike vilket innebär att det troligtvis handlar om länder i västvärlden. Att det alltid skrivs ut i texterna om de handlar om andra länder än västländer bidrar till att dessa andrafieras och detta visar även på ett eurocentristiskt synsätt.

Resor är ett av de vanligaste teman och förekommer i de flesta läroböckerna. Många texter handlar om någon som hälsar på en vän i ett målspråksland men det finns även många texter som handlar om resor i allmänhet där personer pratar om var de vill åka på semester. I de franska läroböckerna är det vanligast att franskspråkiga länder väljs som resmål medan personerna i de tyska läroböckerna oftast vill resa ganska långt bort till olika länder som inte tillhör det tyska språkrummet. I *mais oui 4* (s.8) inleds boken med en text om semester där en tjej räknar upp olika franskspråkiga länder hon åkt till när hon var på båtresa, hon nämner då länder och områden som Marocko, Senegal, Kamerun, Haiti och Nya Kaledonien. Texten ger intrycket av att syftet är att räkna upp olika franskspråkiga turistmål och inte så mycket om att lära sig prata om semester.

¹³ I Österrike och Schweiz är motsvarigheten för studentexamen Matura (eller Matur) och inte Abitur.

Eftersom den fransktalandevärlden är så omfattande kan detta vara ett sätt för läroböckerna att nämna olika franskspråkiga områden. Genom att bara nämna olika franskspråkiga områden som franska turister kan åka till leder det mer till en andrafiering som sätter områdena som motpol till Frankrike, som personerna befinner sig i och reser ifrån, än det ger information om målspråksländer.

I de flesta läroböcker i både tyska och franska förekommer texter om världskrigen. Dessa har informativa inslag samtidigt som krigstemat blir en historisk kontext för olika texter som handlar om människors öden. I läroböckerna i tyska är ett vanligt förekommande tema även tiden efter kriget och dess konsekvenser med Berlin och Berlinmurens historia som fokus. I dessa texter blir det väldigt tydligt att utgångspunkten i läroböckerna är de centrala målspråksländerna eftersom de bara behandlar Världskrigen ur Frankrike respektive Tysklands perspektiv.

Poetiska dimensionen

Den poetiska dimensionen handlar om den estetiska kulturen som bland annat kan definieras som litteratur, musik och konst (Risager, 2007, s. 8)

Nästan alla läroböcker i både tyska och franska innehåller sånger och dikter. Vad gäller andelen av texterna i läroböckerna som utgörs av dikter eller sånger så ligger de procentuellt ganska lika. I läroböckerna i franska utgörs 15 % av texterna av sånger och dikter och i de tyska läroböckerna utgörs 23 % av texterna av sånger och dikter. I läroböckerna i franska har 74 % av dessa anknytning till Frankrike vilket innebär att de antingen är framförda av Franska artister eller skrivna av franska författare. Ytterligare sju franskspråkiga länder¹⁴ finns representerade varav Kanada även här förekommer flest gånger efter Frankrike. När det gäller förekommande sånger och dikter i läroböckerna i tyska så är 76 % framförda av tyska artister eller skrivna av tyska författare. Det förekommer 8 sånger/dikter med österrikisk anknytning och Schweiz representeras endast med dikt. Att Tyskland dominerar så starkt just när det gäller sånger och dikter kan bero på språket, eftersom sånger från Österrike och Schweiz ofta är starkt dialektala och därför svåra att förstå för eleverna. De flesta sångerna i Läroböckerna är sånger framförda av artister som är populära i något målspråksland vid tidpunkten för lärobokens publicering. I flera av tyskaböckerna finns även texter om de klassiska kompositörerna som till skillnad från populärmusiken förmedlar kulturarvet.

Vad gäller litterära texter kan sägas att de litterära texterna i de tyska läroböckerna i huvudsak är valda för att passa in i temat. Det är ofta utdrag ur ungdomsromaner av mer eller mindre

¹⁴ De sju länder som förekommer är Kanada, Kamerun, Belgien, Elfenbenskusten, Senegal, Franska Guyana och Marocko.

kända nutida författare som handlar om ungdomar. I läroböckerna i franska förekommer också likande utdrag men inte i lika hög grad. I franskaböckerna förekommer även litterära utdrag eller sammanfattningar som syftar till att presentera en klassisk fransk författare och förmedla det franska kulturarvet. Läroboksserien *Espri*t är den lärobok som till största del förmedlar ett kulturarv genom att presentera en mängd klassiska franska författare och även ha ett kapitel om forna franska regenter. I *Espri*t 2 finns ett helt kapitel där tre århundradens viktigaste franska författare och den politiska situationen under samma tid presenteras. I läroböckerna i tyska är liknande texter inte lika vanliga och det är endast några få stora klassiska författare som presenteras.

Överlag finns i läroböckerna i franska en större andel texter som förmedlar målspråkslänternas kulturarv än i de tyska läroböckerna. De presenterar de odödliga klassikerna både vad gäller poesi, romaner och konst till högre grad än tyskaböckerna. En intressant skillnad är emellertid att läroböckerna i tyska tar upp kulturarvet som ett gemensamt kulturarv för de tyskspråkiga länderna, där exempel på personer ges från Tyskland, Österrike och Schweiz, medan kulturarvet i franskaböckerna endast talar om Frankrikes kulturarv och endast franska personer presenteras. Vilket gör att Frankrike ses som den franskspråkiga kulturens centrum så som Combier beskriver i sin studie (2009,s.566).

Kulturella framställningar i relation till Sverige

Att läroböckerna är författade i Sverige och för svenska elever blir mer eller mindre tydligt i de olika böckerna. Den fransk- och tyskspråkiga kulturen framställs ofta i jämförelse med den svenska. En jämförelse mellan skolan i centrala målspråkslandet och Sverige är något som är vanligt förekommande. Ett annat ämne som är väldigt vanligt i texterna är studier i målspråkländerna i form av utbyten. Både utbyten mellan hela klasser och individuella utbyten förekommer. Dessa utbyten sker nästan uteslutande mellan Sverige och det centrala målspråkslandet. Genom att i olika typer av texter, dialoger, intervjuer eller brev, följa en svensk som åker till målspråkslandet eller tvärtom förklaras olika kulturella skillnader. Eleverna får veta vad som är annorlunda i Frankrike eller Tyskland ur en svensks perspektiv men även vilka kulturella skillnader fransmän och tyskar upptäcker när de är i Sverige. Texterna används för att belysa och förklara olika skillnader mellan Sverige och de centrala målspråkslänternas som i en fransklärobokstext där svenska Anton är på utbyte i franska La Rochelle och råkar ut för en del pinsamheter när han ska äta middag med skolans rektor. Han råkar bland annat dua honom och sedan misslyckas med att öppna sina ostron. Texten följs sedan av en informativ text om att dua och nia människor vilket är ett problem som elever inte kommer i kontakt med i Sverige (Grande Escalade 3, s.134). I texterna som handlar om personer från målspråkslänternas som kommer till Sverige berättar ungdomar som vistats i Sverige under en längre tid eller bara varit på utbyte med

klassen om olika saker i Sverige som de uppfattade som annorlunda. Många skillnader handlar om skolan och om mat och traditioner. I en text ska en kille åka på utbyte till Sverige och förbereder sig genom att åka till IKEA. Han åker dit med en kompis som varit i Sverige och förklarar en del om den svenska matkulturen (Génial 3, s.200). Svensk kultur presenteras i texterna på ett väldigt stereotypiskt sätt. Svenskar äter i texterna alltid sill, älg och surströmming medan tyskar i texterna äter pizza eller lasagne.

I texter där den franska eller tyska kulturen jämförs med den svenska används olikheter som verktyg för meningskapande precis som i Halls olika förklaringar (Hall, 1997). Eleverna får förståelse för andra kulturer genom att jämföra den med sin egen men de kan genom att läsa om andra kulturer även lära sig mer om den egna kulturen och dess egenheter. Det blir även tydligt att vem som blir ”den andre”, det vill säga andrafieras i texten, beror på vems perspektiv den utgår ifrån. I texterna där tyska eller franska ungdomar talar om Sverige och vilka kulturella skillnader de upplevt där, blir det Sverige som är ”den andra” och betraktas som främmande och annorlunda. Annars är texterna ofta uppbyggda så att den tar läsarens perspektiv och det som inte är svenskt framställs som annorlunda.

Frankrike och Tyskland som centrala målspråksländer

Att Frankrike och Tyskland är centrala målspråksländer i läroböckerna blir mer än tydligt eftersom de förekommer i 70 % respektive 55 % av texterna. Att de förekommer i en så stor andel av texterna visar även att normen utgörs av Frankrike och Tyskland. Särskilt i de Franska läroböckerna blir det tydligt eftersom andra franskspråkiga länder ofta presenteras genom att en person från Frankrike åker dit. Läsaren får då information om platsen ur ett franskt perspektiv. I *Génial 3* presenteras i kapitlet *Francophonie mais oui*¹⁵ Schweiz och Kanada genom att personer från Frankrike reser dit. Texten om Schweiz handlar om en fransman som vinner en resa till Schweiz. Han vill egentligen inte dit men åker tillslut motvilligt. I texten om Kanada mellanlandar en fransman i Montréal på väg hem till Frankrike från New York. Ingen av dem har valt resmålet. Killen i texten om Schweiz är väldigt missnöjd med sitt pris till en början.

”Du förstår, jag har alltid tyckt att Schweiz är lite tråkigt- Choklad, Klockor, Kor, Schweiziska arméknivar, söta små hus och det värsta, joddlande människor i knäbyxor” ([min översättning] Génial 3, s.70).

Det slutar med att han gillar resan väldigt mycket eftersom det visar sig vara en äventyrsresa. Han säger att resan har lärt honom att skilja på klyschor och verklighet. Kanske är det just detta författarna vill förmedla med texten, att se utanför klyschorna trots att texten slutar med att han

¹⁵ Franskspråkighet/franskspråkiga länder men visst

berättar att han köpte med sig souvenirer i form av en kniv och choklad, klyschor han till en början tyckte var tråkiga. Syftet att problematisera klyschor finns även i andra texter som en text om en tjej som spenderat ett år i Tyskland och berättar om sina erfarenheter. Innan trodde hon att alla tyskar kör Mercedes, är tjocka, dricker mycket öl och lyssnar på folkmusik. Hon säger sedan att hon snabbt märkte att det inte alls är så (Lieber deutsch 3, s.23).

Det finns texter där författarna medvetet valt att begränsa sig till att endast tala om det centrala målspråkslandet ett exempel är en faktatext i *Einverstanden 1*(s.48) om Karnevalen i Tyskland. Texten begränsas till att endast tala om Tyskland trots att samma fenomen förekommer i de flesta tysktalande områden i Europa. Även i läroböckerna i franska förekommer liknande exempel där vintersporter beskrivs och endast Frankrike nämns och texterna inte inkluderar Schweiz. I en av dessa texter framställs Frankrike dessutom på ett överlägset sätt och författarna skriver ”Det är utan tvekan i Frankrike som man hittar de bästa och mest variationsrika skidorterna i världen ([min översättning] Grande Escalade 3 s.42).

Att postkolonialistiska och eurocentriska tankar finns kvar blir tydligt i hur franskspråkiga länder i Afrika och olika öar i Västindien och indiska Oceanen framställs. De framställs som exotiska och annorlunda, som turistmål eller med en ganska negativ bild där landet är fattigt och inte riktigt klarar sig utan hjälp utifrån. Haiti förekommer i en text där ön beskrivs ur läkare utan gränsers perspektiv och de endast beskriver den fruktansvärda situationen efter jordbävningen 2010. Det står inget om befolkningen eller området i sig utan Haiti presenteras endast som en plats som behöver hjälp utifrån för att klara sig. Bredvid texten finns även en bild där en beväpnad soldat står intill en inhemsk kvinna med bildtexten ” FN soldater bevarar freden” ([min översättning] Mais oui 4, s.30). Även den demokratiska republiken Kongo presenteras på likande sätt i en intervju med en gynekolog som kämpar för att kvinnor som föder barn ska få bättre förutsättningar. Kongo skildras i texten endast på ett negativt sätt och ifrågasätter varför en man som han vill stanna: ” han skulle kunna lämna sitt land och få ett rikare och bekvämare liv men han vill inte lämna sitt hemland”([min översättning] Mais oui 4, s.147). Texten följs sedan av en uppmaning från författarna till eleverna att skicka ett brev till Kongos president för att hjälpa kvinnor och barn i deras utsatta situation (Mais oui 4, s.152). Dessa områden blir tydligt andrafierade och presenteras som motpol till Frankrike eller Sverige som är rika västländer och förmedlar en eurocentrisk bild. Bilden av länder som inte klarar sig själva utan västs hjälp som här i exemplen Haiti och Kongo kan även härledas till Peter Pan teorin där icke västländer framställs som osjälvständiga länder som aldrig kommer ”växa upp” och som ”barn” till väst som måste ta hand om dem (Hobson, 2005, s.229).

Det eurocentriska perspektivet blir väldigt tydligt även i en text i *Grande Escalade 4*(s.78-79) där en svensk sitter och pratar med en tjej från Paris och en kille från Réunion. Tjejen retar killen för hans dialekt och han säger att det är typiskt att alla från Paris tror att allt som inte är från Paris är dåligt. Hon säger att Réunion inte skulle vara något utan Paris. Texten avslutas med att tjejen förklarar för svensken hur la Réunion hör till Frankrike

La Réunion är ett franskt departement med franska skolor, fransk administration och valutan är euro som i Frankrike. Den enda skillnaden är att det finns tropiska landskap och att folket i Réunion inte jobbar mycket. ([min översättning] Grande Escalade 4, s.79)

Detta ger en karakteristisk bild av eurocentrismen där Frankrike och Réunion ställs mot varandra och folket på Réunion symboliserar exotismen och latheten (Hobson, 2005; Said, 2004; Tesfahuney, 2001) Detta eurocentristiska sätt att framställa utomeuropeiska platser på ger eleven en negativ bild och förmedlar västs överlägsenhet istället för att förmedla interkulturell förståelse och ge eleven information om olika platser där målspråket talas. Eurocentrismen tillåts leva vidare om detta inte problematiseras i skolan.

Det finns även texter om de språkliga variationerna i målspråksländerna även om de är få. I dessa texter blir språket som talas i de centrala målspråksländerna normen och de språkliga variationerna i andra målspråksländer skildras som annorlunda. I *Einverstanden 2* (s.58) finns en text där en kvinna från Schweiz intervjuas. Kvinnan bor sedan många år tillbaka i Sverige men berättar i intervjun om språken i Schweiz och den Schweizertyska dialekten som skiljer sig mycket från standardtyskan. Vad gäller franska så finns olika texter om franska språket och den mångfald av länder franska talas i men det finns även texter där språkliga variationer betraktas som annorlunda och konstiga jämfört med franskan som talas i Frankrike. I texten som redan nämnts retar en tjej från Paris en kille för att han pratar franska med en accent från Réunion och i en annan text förstår en fransk kille inte vad en tjej från Kanada säger för hon använder många ord han inte känner till (Grande Escalade 4, s.78; Génial 3, s. 81). Även här framgår det tydligt att andra länder än Frankrike och Tyskland framställs som ”den andra”.

Skillnader mellan Frankrike och Tyskland

Denna fråga har till stor del besvarats redan i de föregående avsnitten men sammanfattningsvis så kan sägas att läroböckerna de centrala målspråksländerna dominerar starkt i läroböckerna i båda språken och att de framför allt skiljer sig åt i hur de framställer kultur. Den innehållsliga dimensionen dominerar i franskaböckerna, det finns i nästintill alla böcker rent informativa texter som handlar om olika målspråksländer och i de andra texterna framgår det ofta tydligt var texten utspelar sig och den förmedlar på så sätt en specifik kultur. I tyskaböckerna dominerar den kontextuella dimensionen där det inte blir lika viktigt var texten utspelar sig utan kulturen ger mer en kontext åt texten och fokus ligger på att eleven ska lära sig att kunna kommunicera i olika situationer och kontexter. Medan kulturen som dominerar i läroböckerna i franska är nationella kulturer så ligger fokus i tyskaböckerna på ungdomskulturen. Vilket gör att fokus i franskaböckerna ligger på olikheter där det framgår vad som är speciellt för en specifik nation medan fokus i tyskaböckerna ligger på likheter där böckerna behandlar ungdomskulturen som universellt fenomen och förutsätter att ungdomar överallt har samma intressen och drömmar. I

läroböckerna i franska framställs de olika målspråksländerna oftast som annorlunda ur ett franskt eller svenskt perspektiv. De blir då andrafierade och när forna kolonier eller områden som fortfarande hör till Frankrike beskrivs lever delar av eurocentrismens tankar fortfarande kvar. I läroböckerna i tyska dominerar Tyskland och Tyskland skulle kunna ses som norm men trots detta andrafieras inte de andra målspråksländerna i lika hög grad. Genom att det en stor andel texter inte uttrycks var de utspelar sig och det inte skrivs ut varifrån ungdomar som talar i kortare texter kommer likställs länderna till viss mån. Genom att landet inte specificeras i texten visar det att målspråksländerna inte skiljer sig åt i så hög grad att landet måste nämnas. Det som framgår är därför att de kulturella skillnaderna i de tysktalande länderna inte är så stora att de alltid måste nämnas. I läroböckerna i franska ser utgångspunkten annorlunda ut eftersom de fransktalande länderna, till skillnad från de tyskspråkiga länderna som gränsar till varandra och har liknande kulturer, är utspridda över alla världens kontinenter och levnadsätten och kulturen för människorna i de olika områdena skiljer sig åt ganska mycket. Det är då inte lika enkelt att ha texter som skulle kunna handla om vilket land som helst. Den kulturella utgångspunkten skulle för böckerna överlag kunna sägas vara den svenska, franska och till viss mån den tyska.

Diskussion

I enlighet med forskningen som visar att språkundervisningen oftast fokuserar på ett land som av Gagnestam (2003) även benämns som det centrala målspråkslandet understryker även denna studie att Frankrike och Tyskland dominerar väldigt starkt vad gäller förekomsten i läroböcker (Gagnestam, 2003, s.52; Risager, 2007, s.236-237; Decke-Cornill, 2002, s.60; Wandel, 2002, s.73; Davcheva & Sercu, 2005, s.100). De flesta av de undersökta läroböcker använder sig av begrepp som de tyskspråkiga länderna eller den franskspråkiga världen ändå förekommer Frankrike och Tyskland i 70 % respektive 55 % av texterna. Trots att ett begränsat antal Läroböcker har undersökts och tyskaböckerna har varit färre i antal visar resultatet ändå tydliga tendenser eftersom samtliga böcker visar en stark dominans av Frankrike och Tyskland. Att det i franska dessutom finns läroböcker som uteslutande behandlar Frankrike som målspråksland stödjer resultatet och visar ännu tydligare hur Frankrike betraktas som centrum för den franskspråkiga kulturen (Lindfors & Persson, 2004a; Lindfors & Persson, 2004b; Lindfors & Persson, 2004c; Combier, 2009, s.566).

Valet av textanalys som metod begränsar undersökningen till läroböcker och resultatet visar därför inte hur det ser ut i verkligheten ute i klassrummen. Men eftersom forskning visar att läroböckerna påverkar läraren och dess undervisning vad gäller urval och framställning av målspråksländer ger arbetet ändå en bild av hur målspråksländerna och dess kultur inkluderas (Gagnestam, 2003; Davcheva & Sercu, 2005). Tyska och Franska som språk har inte samma utgångspunkt vad gäller målspråksländer eftersom det tyska språkrummet med några få undantag begränsas till Europa och de fransktalande länderna sträcker sig över alla världens kontinenter. I läroböckerna i franska förekommer tjugoen enskilda franskspråkiga områden och böckerna erbjuder trots den tydliga dominansen av Frankrike en variation av målspråksländer. I Läroböckerna i tyska begränsas urvalet av målspråksländer till Tyskland, Österrike och Schweiz. Att det finns andra områden där tyska talas nämns inte i en enda av de undersökta böckerna förutom i två litterära utdrag av tyskspråkiga författare från Tjeckien. Detta går helt emot Dachl-principen som förespråkar att även Liechtenstein bör inkluderas. Principen som kommer från Internationella tyskföreningen vill värna om att Tyskland, Österrike, Schweiz och Liechtenstein behandlas som likvärdiga inom tyskundervisningen vilket resultatet visar att de svenska läroboksförfattarna inte gör.

Samtliga läroböcker i undersökningen är producerade i Sverige och detta får konsekvenser för utformningen och innehållet i läroböckerna. Innehållet kan då anpassas till svenska elevers förkunskaper och intressen (Davcheva & Sercu, 2005, s.106). Även urvalet av målspråksländer kan vid lokalt producerade läromedel anpassas till eleverna och deras intressen. Både Combier och Chapelle (2009, s.566; 2009) talar i sin forskning om den geografiska närheten som kriterium för vilka målspråksländer som förekommer eller bör förekomma i läroböckerna. Chapelle (2009)

önskar att Kanada skulle vara mer framträdande i läroböckerna i norra U.S.A. på grund av tillgängligheten för studenterna. I de svenska läroböckerna i franska som undersökts i denna studie förekommer Kanada flest gånger efter Frankrike trots att det inte är landet som ligger närmast geografiskt. För svenska elever skulle det vara betydligt lättare att ta sig till europeiska länder som Belgien eller Schweiz. Trots detta förekommer Schweiz färre gånger än flera afrikanska länder som ligger längre bort geografiskt.

Även det kulturella innehållet kan anpassas mer till elevernas utgångspunkter och förförståelse när läroböckerna är lokalt producerade. Författarna till böckerna i undersökningen har ofta valt att utgå från Sverige och genom jämförelser mellan Sverige och de centrala målspråksländerna skildra andra kulturer och kulturella skillnader. Genom att utgå från Sverige andrafieras de skildrade länderna tydligare, eftersom den svenska kulturen blir utgångspunkten och de andra länderna utpekade som annorlunda. Det finns emellertid även texter i läroböckerna som skildrar kulturella skillnader under ett omvänt perspektiv vilket gör de centrala målspråksländerna till utgångspunkten och utpekar den svenska kulturen som annorlunda. I många av texterna behandlas en främmande kultur med en tydlig utgångspunkt i en kultur som då skildras som normen. Teorier om ”den andre” har därför varit väl tillämpbara i analysen av dessa framställningar. Generellt kan sägas att läroböckerna i tyska inte använder sig av andrafiering på samma sätt som de i franska. Många av texterna i tyskaböckerna där inget land nämns uttryckligen skulle kunna handla om vilket av de tre tyskspråkiga länderna¹⁶ som helst och gör att de till viss mån likställs i dessa texter. I de franska texterna är det inte lika lätt att dra alla franskspråkiga länder ”över en kam” eftersom länderna skiljer sig åt på olika sätt. Länderna ligger på olika kontinenter vilket innebär att klimatet skiljer sig åt väldigt mycket och klimatet och det geografiska läget påverkar även mat, traditioner och klädsel. Kulturerna skiljer sig därför åt på ett helt annat sätt i de franska läroböckerna än vad de gör i de tyska. Enligt Hall är olikheter fundamentala för meningsskapande och behövs för att kunna förstå både andra kulturer och sin egen men han uttrycker även att olikheter kan användas på ett negativt sätt som kännetecknas av fientlighet och en stigmatisering gentemot ”den andre” (Hall, 1997, s.238). Dessa negativa aspekter av andrafiering blir tydliga i texter där länder blir Frankrikes motpol på ett eurocentristiskt sätt. I läroböckerna i tyska blir det svårt att tala om eurocentrism eftersom alla förekommande målspråksländer är västländer men genom att Tyskland dominerar så tydligt andrafieras även Österrike och Schweiz till viss mån. All framställning av ”den andre” i böckerna är inte negativ utan kan vara nödvändig för att kunna förstå vad som är annorlunda i målspråksländerna med utgångspunkt i det eleverna redan känner till.

Vad gäller kultur i språkundervisningen är forskare ganska eniga om att kultur inte endast bör behandlas som nationell kultur. Utgår man från vad dessa forskare säger så förmedlar läroböckerna i franska en ganska förårdad syn på kultur där målspråksländernas geografi, historia

¹⁶ De tre tyskspråkiga länderna som förekommer i läroböckerna, det vill säga Tyskland, Österrike och Schweiz.

och människornas levnadssätt studeras. Många av författarna använder sig även fortfarande av begreppet realia vilket enligt Tornberg är föråldrat (Tornberg, 2004, s.182). Texterna delas även upp lästexter och informationstexter vilket gör att informationen om målspråksländerna ofta studeras vid sidan av det egentliga temat för kapitlet vilket kritiseras i Davcheva & Sercu undersökning (2005, s.102). I läroböckerna i tyska framstår kultur mer som kontext. I tyskaböckerna dominerar inte heller nationella kulturer utan ett stort fokus läggs på ungdomskulturen. Ungdomskultur tenderar till att ligga nära elevers intressen men blir snabbt inaktuell (Davcheva & Sercu, 2005, s.100). Författarna till läroböckerna i både tyska och franska försöker att presentera populärkultur genom att ha med sånger som framförs av populära band eller artister i målspråksländerna. Även här riskeras innehållet att förändras eftersom popularitet när det gäller musik kan förändras väldigt snabbt och eleverna får lyssna på sånger som har blivit omoderna och ingen i målspråkslandet lyssnar på längre. Många författare till läromedlen betonar autenticitet och aktualitet men dagens Frankrike och Tyskland blir snabbt gårdagens Frankrike och Tyskland. Kulturen som inte förändras lika lätt är den klassiska estetiska kulturen som är en del av kulturarvet. Kanske är anledningen till att *Esprit 1 och 2*, som är de äldsta böckerna i undersökningen, efter så många år fortfarande känns aktuella att de till största del innehåller klassisk litteratur och tidlösa ämnen. Att använda sig av klassiker gör även att skolan förmedlar kunskap till eleverna som de inte lika ofta kommer i kontakt med utanför skolan som de gör med populärkultur och att eleverna får lära sig om målspråksländernas kulturarv som de kan få glädje av att känna till om de besöker dem.

Att förmedla ett innehåll som inte är lika bundet till företeelser som är typiska för målspråksländerna utan mer universella minskar andrafieringen. Genom att böckerna innehåller texter med teman som eleverna känner igen sig i förstår de att likheterna mellan kulturer och länder ibland är större än olikheterna. Samtidigt kan det vara meningsfullt att eleverna får lära sig om kulturer som skiljer från den svenska och om olikheter eftersom det är genom dem de lär sig förstå sin egna och för att få den internationella medvetenheten som Tornberg (2004, s.188) talar om. Det innebär att eleverna får kunskaper om olika länders specifika förhållanden och på så sätt kan utveckla en medvetenhet och respekt för mångfald och skillnader. Det viktiga är att dessa olikheter inte studeras på ett sätt som gör att dessa kulturer blir andrafierade och att vår egen kultur framställs som bättre utan att kulturella skillnader studeras på ett sätt som inte är värdeladdat och stigmatiserande.

Konklusion

Syftet för studien var att ta reda på vilka målspråksländer som finns representerade och hur de framställs i läroböcker i ämnena franska och tyska inom ramen för kursen moderna språk på gymnasiet. I resultatet framgick det tydligt att Frankrike och Tyskland är de länder som överlägset dominerar. Resultatet är inte förvånande eftersom det främst är dessa länder som förknippas med språken och även dess undervisning (Gagnestam, 2003, s.52; Combier, 2009, s.566). Tidigare forskning visar att innehållet i läroböckerna påverkar innehållet av lektionerna i hög grad vilket skulle innebära att de övriga målspråksländerna skulle kunna få mer plats i undervisningen om de får mer plats i läroböckerna (Gagnestam, 2003, s. 207; Davcheva & Sercu, 2005).

Som de ser ut nu ger läroböckerna intrycket att målspråksländerna som inte är Frankrike och Tyskland är mindre viktiga vilket kan ge konsekvenser för elevernas världsbild. Det är viktigt att lärare som arbetar med läroböcker är medvetna om hur olika målspråksländer framställs. Genom att inte problematisera den negativa framställningen av ”den andre” och den eurocentriska bilden i läroböckerna får de leva kvar vilket går emot respekten och toleransen gentemot andra som skolan står för. Språkkunskaper har blivit allt viktigare, både för arbetet och privat eftersom människor reser allt mer. Genom att ta in fler målspråksländer i tyska och franska och på så sätt visa eleverna ytterligare användningsområden kanske intresset för språken skulle öka. Denna studie bygger på en textanalys och kan därför endast svara på målspråksländernas förekomst och framställning i läroböckerna. För framtida studier skulle det vara intressant att undersöka samma fenomen genom observationer av språklektioner eller intervjuer av lärare och elever. Det skulle belysa ytterligare aspekter om målspråksländernas plats och visa till vilken grad olika målspråksländer förekommer i den faktiska undervisningen. I en undersökning av den faktiska undervisningen om målspråksländer skulle det även vara intressant att undersöka hur läroböckerna används och till vilken utsträckning lärare använder sig av kompletterande material.

Att undervisningen främst kretsar kring Frankrike och Tyskland kanske aldrig kommer att förändras men om ett mer globaliserat perspektiv ska intas och kultur inom språkundervisningen mest ska syfta till att ge eleverna interkulturell kompetens och medvetenhet så måste även andra målspråksländer få större plats.

Litteraturförteckning

- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2012) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Chapelle, Carola (2009) A Hidden Curriculum in Language Textbooks: Are Beginning Learners of French at U.S. Universities Taught About Canada? *Modern Language Journal*, 93 (2), 139-152
- Combiér, Elizabeth (2009). Analysis of French Culture Presented in Elementary College Texts: What do our Students Know after one Year? *The International Journal of Learning*, 16(6). 559-567.
- Davcheva, Leah & Sercu, Lies (2005) Culture in foreign language teaching materials I: Lies, Sercu (red.) *Foreign Language Teachers and Intercultural Competence : An International Investigation*, (90-109). Multilingual Matters: Clevedon.
- Decke-Cornill, Helene (2002). "We would have to invent the language we are supposed to teach"; The issue of English as lingua franca in language education in Germany. I Michael, Byram & Peter, Grundy (red). *Languages for Intercultural Communication and Education, 6 : Context and Culture in Language Teaching and Learning*, (59-72). Clevedon: Multilingual Matters.
- Essaiasson, Peter, Mikael, Gilliam, Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena (2007). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad. 3.*, [rev.] uppl. Stockholm: Nordstedts Juridik
- Gagnestam, Eva (2003). *Kultur I språkundervisning - med fokus på engelska*. Doktorsavhandling. Karlstads universitet.
- Gustafsson, Bengt, Hermerén, Göran & Petersson, Bo (2005) *Vad är god forskningssed? Synpunkter, riktlinjer och exempel*. Stockholm: Vetenskapsrådet
- Hall, Stuart, (1997) The Spectacle of the "Other" s. 223-290. I Stuart, Hall (red.) *Representation – cultural representations and signifying practices*. London: Sage Publications Ltd.
- Hobson, John M (2004). *The Eastern Origins of Western Civilisation*. Cambridge: Cambridge University Press

- Johansson, Nils & Skärback, Gun (2009) *Deutsch Optimal 1 Textbuch*, Malmö: Gleerups Utbildning
- Johansson, Nils, Sölch, Hans, Rindar, Kjell & Beeck, Hans L (2010) *Einverstanden 1*, Stockholm: Sanoma Utbildning
- Karnland, Annika, Odeldahl, Anders & Eckhardt, Hans-Jörg (2006) *Lieber deutsch 3*, Stockholm: Liber
- Karnland, Annika, Odeldahl, Anders & Vitt, Angela (2007) *Lieber deutsch 4*, Stockholm: Liber
- Larsen, Ann Kristin (2009). *Metod helt enkelt. En introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Gleerups.
- Lindfors, Eva & Persson, Ulla (2006) *Un air du monde français*, Malmö : Gleerups Utbildning
- Lübcke, Poul (red.), (1988) *Filosoflexikonet – Filosofer och filosofiska begrepp från A till Ö*. Stockholm: Bokförlaget Forum.
- Martin, Sylvia, Lönnerblad, Véronique & Österberg, Eva (1996) *Esprit textbok 1*. Stockholm: Sanoma Utbildning
- Martin, Sylvia, Lönnerblad, Véronique & Österberg, Eva (1997) *Esprit textbok 2*. Stockholm: Sanoma Utbildning
- Moldrickx, Christopher, Sölch, Hans, Rindar, Kjell & Beeck, Hans L (2011) *Einverstanden 2*, Stockholm: Sanoma Utbildning
- Pettersson, Marie, Jonchère, Nicolas, Sandberg, Ewa & Waagaard, Viktoria (2003) *Grande Escalade 3*, Stockholm: Liber
- Pettersson, Marie, Jonchère, Nicolas, Sandberg, Ewa & Waagaard, Viktoria (2004) *Grande Escalade 4*, Stockholm: Liber
- Risager, K. (2007). *Language and culture pedagogy*. Clevedon : Multilingual Matters.
- Rödemark, Marie, Waagaard, Viktoria & Vanäs Hedberg, Margareta (2010) *Mais oui 3*, Stockholm: Liber

Rödemark, Marie, Waagaard, Viktoria & Vanäs Hedberg, Margareta (2011) *Mais oui 4*, Stockholm: Liber

Said, Edward W. *Orientalism*. 2004. Stockholm. Ordfront.

Sanner, Marie-Louise & Wennberg, Lena (2011) *Génial 3*, 2., [rev.] uppl. Stockholm : Natur & Kultur

Sanner, Marie-Louise & Wennberg, Lena (2012) *Génial 4*, 2., [rev.] uppl. Stockholm : Natur & Kultur

Skärback, Gun (2010) *Deutsch Optimal 2 Textbuch*, Malmö: Gleerups Utbildnin

Tesfahuney, Mekonnen (2001) Globaliserad apartheid – Fästning Europa, migration och synen på de Andra. I Michael, Mc Eachrane & Louis, Faye (red). *Sverige och de andra: Postkoloniala perspektiv*, (187-215). Stockholm: Natur och kultur.

Tornberg, Ulrika (2000) *Om språkundervisning I mellanrummet – och talet om "kommunikation" och "kultur" i kursplaner och läromedel från 1962 till 2000*. Doktorsavhandling. Uppsala universitet.

Tornber, Ulrika (2004) Interkulturalitet – en relation på gränsen mellan dåtid, nutid och framtid. I Rolf, Ferm & Per, Malmberg (red.). *Språkboken*. Skolverket

Wandel, Reinhold (2002). Teaching India in the EFL-Classroom: A Cultural or an Intercultural Approach? I Michael, Byram & Peter, Grundy (red). *Languages for Intercultural Communication and Education, 6 : Context and Culture in Language Teaching and Learning*, (72-81). Clevedon: Multilingual Matters

Webbdokument

Andersson, Sven-Gunnar & Parkvall, Mikael. *Tyska*. www.ne.se (2013-04-05)

IDV- Rundbrief (1990) <http://www.idvnetz.org/publikationen/rundbrief/rb45.pdf> s.15-18 (2013-04-11).

Fédération Internationale des professeurs de français/ Internationella fransklärföreningen. www.fipf.org (2013-04-11)

Internationaler Deutschlehrerverband/ Internationella tyskläraryöreningen www.idvnetz.org
(2013-04-11).

Jonasson, Kerstin & Parkvall, Mikael. *Franska*. www.ne.se (2013-04-05).

Lewis, M. Paul, Gary F. Simons, and Charles D. Fennig (2013) (red.),. *Ethnologue: Languages of the World, Seventeenth edition*. Dallas, Texas: SIL International. Online version: www.ethnologue.com. (2013-04-05)

Skolverket (2011): Ämnes och läroplaner: moderna språk. www.skolverket.se (2013-04-05).

Bilaga 1

Nedan följer en beskrivning av Läroböckerna som är hämtade ur författarnas beskrivningar.

Lieber deutsch 3 och 4 är läroböcker i tyska för steg tre och fyra. I *Lieber deutsch* serien ligger fokus på kommunikation i vardagliga situationer och böckerna är uppbyggda efter tematiskt ordnade kapitel, där varje kapitel innehåller flera olika texter. I *Lieber deutsch 3* finns det ett musikavsnitt i varje kapitel, där en tyskspråkig artist presenteras och det även finns en sång. Realia¹⁷ finns enligt förlagets beskrivning av böckerna finns representerat på olika sätt i boken men inte i några speciella avsnitt förutom tre avsnitt under rubriken "Land und Leute" i *Lieber deutsch 4* med information om Tyskland, Österrike och Schweiz. I *Lieber deutsch 4* finns det även längre litterära texter som syftar till att fördjupa läsförståelsen (Karnland, Odeldahl & Eckhardt, 2006; Karnland, Odeldahl & Vitt 2007).

Optimal 1 och 2 är textböcker för steg tre och fyra i tyska. I förordet finns uttryckt att det läggs stor vikt vid texter som utvecklar den språkliga förmågan för att öka kunskaperna som krävs för att kunna kommunicera med personer från tyskspråkiga länder. Böckerna är indelade i olika kapitel som berör olika teman. Det finns förutom texter även sånger och dikter som är anpassade till kapitlens teman (Johansson & Skärback, 2009; Skärback, 2010)

Einverstanden 1 och 2 är allt-i-ett-läroböcker för gymnasiet steg tre och fyra i tyska. Böckerna består av ett stort antal och variation av texter där varje text utgör ett nytt kapitel.

På förlagets hemsida uttrycks det att variationen av texterna "ger eleverna möjlighet att reflektera över levnadssätt, kulturtraditioner och samhällsförhållanden i såväl de tysktalande länderna som i Sverige". I *Einverstanden 1* finns dessutom tre separata realitexter och i *Einverstanden 2* presenteras under rubriken "kulturträger" olika historiska framstående personer från den tysktalande världen (Johansson, Sölch, Rindar & Beeck, 2010; Moldrickx, Sölch, Rindar & Beeck, 2011).

¹⁷ När jag i Läroböckernas beskrivningar använder termen realia är det för att termen uttryckligen används i förordet eller i böckernas beskrivning på förlagets hemsida.

Génial 3 och 4 är läroböcker för franska steg 3 och 4 och är utgivna av förlaget Natur & Kultur. Det är allt-i-ett-böcker där författarna har lagt stor vikt vid autenticitet. De flesta texter handlar om autentiska personer och platser från den fransktalande världen. Boken är uppdelad i sex kapitel. I varje kapitel finns tre bastexter, kortare informationstexter på svenska och sånger och dikter (Sanner & Wennberg, 2011; Sanner & Wennberg, 2012).

Grande Escalade 3 och 4 är allt-i-ett-böcker för franska steg tre och fyra på gymnasiet. Läroböckerna är uppdelade i 12 olika kapitel och ska enligt författarna ”ge en mångsidig bild av dagens fransktalande värld”. I varje kapitel finns tre olika avsnitt, en bastext, en realitext om den fransktalande världen som är mer informativ och slutligen små autentiska texter som sånger, litterära utdrag eller artiklar. I förordet betonar författarna flera gånger att texterna handlar om den fransktalande världen (Pettersson, Jonchère, Sandberg & Waagaard, 2003; Pettersson, Jonchère, Sandberg & Waagaard, 2004)

Esprit 1 och 2 är textböcker för steg tre och fyra i franska. Kapitlen i böckerna är tematiskt uppbyggda och varje kapitel innehåller en A-, B- och C-text. I båda böckerna finns avsnitt med information om franska regioner och franskspråkiga länder i båda böckerna som syftar till att öka kunskaperna i realia. Den andra boken i serien består till största del av utdrag från romaner av franska eller franskspråkiga författare. Sista kapitlet i *Esprit 2* är en genomgång av den franska litteraturhistorien med författarpresentationer och sammanfattningar eller utdrag av litterära verk (Martin, Lönnerblad & Österberg, 1996; Martin, Lönnerblad & Österberg, 1997).

Mais oui 3 och 4 är allt-i-ett- läroböcker för steg tre och fyra i franska. Alla läroböcker i *Mais oui* serien är uppbyggda på samma sätt. Böckerna är indelade i olika kapitel som här kallas unités. I varje kapitel finns det olika texter som syftar till att uppnå målen som finns uttryckta i början på varje kapitel. I texterna läggs ett fokus på vardagliga situationer. I slutet av varje kapitel finns extra texter av olika typer som lästexter, sånger, realitexter och artiklar (Rödemark, Waagaard & Vanäs Hedberg, 2010; Rödemark, Waagaard & Vanäs Hedberg, 2011).

Un air du monde français är sista delen av läroboksserien *un air* i franska. De föregående delarna heter *un air de Paris*, *un air de France* och *un air de la vie française*. Läroboken är avsedd för

gymnasiet, det finns inte definierat vilket steg boken lämpar sig för men i förordet uttrycker författarna att läroboken är till för dem som redan hunnit en bit på vägen i sina språkstudier. *Un air du monde français* är en allt-i-ett-bok med 11 kapitel. Varje kapitel innehåller en bastext och sedan en text med lite mer fördjupande information om Paris, Frankrike och andra franskspråkiga länder i världen (Lindfors & Persson, 2006; Lindfors & Persson, 2004a; Lindfors & Persson, 2004b; Lindfors & Persson, 2004c).

Bilaga 2

Karta över franskspråkiga länder:

